

ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οργάνωση μελέτης

Πριν και κατά τη διάρκεια της μελέτης για τη σύνταξη μιας επιστημονικής εργασίας, καλό είναι να οργανώνουμε το υλικό μας (πληροφορίες, βιβλιογραφικές παραπομπές, σκέψεις) με τρόπο εύχρηστο, έτσι ώστε να μπορούμε ανά πάσα στιγμή να ανατρέχουμε σε αυτό. Για τον σκοπό αυτό είναι απαραίτητο να κρατάμε σημειώσεις. Κατά τη διάρκεια ή αμέσως μετά την ανάγνωση κάποιου κειμένου της βιβλιογραφίας μας, όσο κι αν πιστεύουμε ότι η μνήμη μας είναι αρκετά δυνατή για να θυμόμαστε όλα όσα διαβάζουμε, θα πρέπει να σημειώνουμε είτε πάνω στο βιβλίο/άρθρο/φωτοτυπία (με υπογραμμίσεις, παράπλευρα σχόλια κλπ.), είτε σε σημειωματάριο τις κεντρικές έννοιες, λέξεις-κλειδιά, τυχόν δικές μας σκέψεις ή κρίσεις κλπ. Αν σημειώνουμε σε μπλοκ/σημειωματάριο, καλό θα ήταν, πριν από τη σημείωση, να κρατούμε τα στοιχεία του κειμένου στο οποίο αναφερόμαστε (και τον αριθμό σελίδας), έτσι ώστε αργότερα, κατά τη σύνταξη της εργασίας να μην ψάχνουμε επί ματαίω. Αποφεύγουμε, όσο μπορούμε, την αυτολεξεί αντιγραφή αποσπασμάτων από το ανάγνωσμά μας, κι αυτό για να μπορέσουμε να αποδεσμευτούμε από την έκφραση και τη σκέψη του συγγραφέα, αποδίδοντας ήδη από τις σημειώσεις το νόημα όσων διαβάζουμε ή και τις δικές μας σκέψεις πάνω σε αυτό. Όταν κρίνουμε απαραίτητο να σημειώσουμε ένα παράθεμα αυτολεξεί, ακόμα και στο στάδιο της μελέτης, το βάζουμε πάντα σε εισαγωγικά και σημειώνουμε σχολαστικά την πηγή από όπου το αντλήσαμε.

Για την καλύτερη οργάνωση του υλικού, πολλοί προτιμούν να κρατούν σημειώσεις σε καρτέλες αναφοράς, στο μέγεθος που τους εξυπηρετεί (A6 ή A7 είναι τα πιο συνηθισμένα μεγέθη). Οι καρτέλες είναι μια καλή μέθοδος, επειδή ταξινομούνται κατά αλφαβητική σειρά ή κατά θέμα, αριθμούνται, ανακατεύονται κατά βούληση κλπ.

Κάποιοι προτιμούν να αρχίζουν τη σύνταξη της εργασίας αφού συγκεντρώσουν και μελετήσουν όλο το υλικό, κάποιοι άλλοι διαβάζουν και γράφουν συγχρόνως, διαμορφώνοντας καθ' οδόν τα προς έρευνα ερωτήματα. Με τη δεύτερη μέθοδο, πάντως, εξοικονομούμε πολύτιμο χρόνο γιατί αποκλείουμε το να βρεθούμε μπροστά σε αναπάντητα ερωτήματα την τελευταία στιγμή. Επίσης έχουμε τη δυνατότητα να διορθώνουμε συνεχώς τη διάρθρωση της εργασίας και την έκφρασή μας.

Καλό είναι, τέλος, να θυμόμαστε ότι η χρήση μιας ή περισσότερων βιβλιογραφικών πηγών δεν αποτελεί από μόνη της αρετή. Η άκριτη ή τυχαία επιλογή βιβλιογραφίας συνήθως αποβαίνει εις βάρος της εργασίας μας. Γι' αυτό, όταν δεν είμαστε βέβαιοι για την εγκυρότητα ενός βιβλίου ή άρθρου που σκεπτόμαστε να χρησιμοποιήσουμε, καλό είναι να απευθυνόμαστε στον Σύμβουλο-Καθηγητή μας.

Διάρθρωση-Δομή της εργασίας

Μια ολοκληρωμένη εργασία μικρής έκτασης έχει τα εξής μέρη: εισαγωγή, κύριο μέρος, επίλογο ή σύνοψη και βιβλιογραφία. Το κείμενο της εργασίας συνοδεύεται απαραίτητως από υποσημειώσεις-παραπομπές.

Εισαγωγή: Στην εισαγωγή παρουσιάζουμε το ζήτημα που πρόκειται να μας απασχολήσει, καθορίζουμε τον στόχο ή την προβληματική μας και προσδιορίζουμε με ποιον τρόπο πρόκειται να πετύχουμε τον στόχο αυτό (πλάνο ανάπτυξης). Η εισαγωγή συνήθως περιορίζεται σε μία, δύο ή το πολύ τρεις παραγράφους.

Κύριο μέρος: Είναι πολύ σημαντικό η επιχειρηματολογία να αναπτύσσεται βαθμιαία μέσα στο κείμενο, με τρόπο επαγωγικό: από παράγραφο σε παράγραφο και από ενότητα σε ενότητα. Και η μετάβαση από το ένα στο άλλο τμήμα του κυρίως θέματος πρέπει να διακρίνεται από λογική αλληλουχία, χωρίς χάσματα, επικαλύψεις και επαναλήψεις. Συχνά διαμορφώνουμε το κείμενο σε δύο ή περισσότερες μεγάλες ενότητες, ανάλογα με τα ζητούμενα, στις οποίες δίνουμε σύντομους χαρακτηριστικούς τίτλους. Ορισμένες φορές

επιμέρους θέματα στο πλαίσιο κάθε ενότητας είναι χρήσιμο να διαμορφώνονται σε υποενότητες, οι οποίες φέρουν αριθμηση ή και τους δικούς τους χαρακτηριστικούς τίτλους. Σε περιπτώσεις όμως σύντομων εργασιών είναι σκόπιμο να συντάσσουμε ομοιογενές κείμενο, χωρίς διάκριση σε υποενότητες.

Επίλογος ή σύνοψη: Στο τελευταίο μέρος της εργασίας παρουσιάζουμε ή ανακεφαλαιώνουμε πολύ σύντομα τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε.

Βιβλιογραφία: Όλο το βιβλιογραφικό υλικό (βιβλία, επιστημονικά άρθρα, λήμματα από έργα αναφοράς) που χρησιμοποιήσαμε στο κείμενο και τις παραπομπές, το παρουσιάζουμε στον πίνακα βιβλιογραφίας, που παρατίθεται στο τέλος της εργασίας, ταξινομημένο κατά την αλφαβητική σειρά του συγγραφέα (ή του επιμελητή της έκδοσης). Επισημαίνεται ότι στη βιβλιογραφία καταγράφονται εκείνα μόνο τα έργα τα οποία έχουμε οι ίδιοι ελέγξει και τα οποία είναι συναφή με το θέμα της εργασίας μας.

Υποσημειώσεις στο βασικό μας κείμενο προστίθενται είτε στο τέλος της σελίδας (υποσελίδες, *footnotes*), είτε στο τέλος του κειμένου, πριν τη βιβλιογραφία (*endnotes*), συνήθως με χαρακτήρες μικρότερου μεγέθους. Προτιμότερη είναι η πρώτη επιλογή. Στις υποσημειώσεις αυτές αναφέρουμε συμπληρωματικούς προβληματισμούς ή στοιχεία, καθώς και παραπομπές στις βιβλιογραφικές πηγές μας (βλ. και παρακάτω, Τεκμηρίωση).

Σύνταξη της εργασίας

Παρότι η εργασία στην τελική της μορφή έχει μια σαφή διάρθρωση, με εισαγωγικό, κύριο και συμπερασματικό μέρος, κατά τη διάρκεια της εκπόνησης η σειρά αυτή δεν χρειάζεται απαραίτητα να τηρείται. Καλό είναι ωστόσο να ξεκινάμε από ένα διάγραμμα για τη δομή της εργασίας μας. Επιστρέφουμε στη διατύπωση του θέματος που μας έχει δοθεί, αναγνωρίζουμε τις κεντρικές έννοιες που πρέπει να αναλύσουμε αλλά και τα επιμέρους ζητούμενα και σχεδιάζουμε αναλυτικά τα περιεχόμενα κάθε απάντησης.

Η εισαγωγή είναι το μέρος της εργασίας το οποίο γράφουμε συνήθως τελευταίο ή επεξεργαζόμαστε λίγο λίγο, όσο προχωρεί η εργασία. Περιγράφουμε δηλαδή τις προθέσεις μας και τον τρόπο προσέγγισης που θα ακολουθήσουμε *εκ των υστέρων* (και εκ του ασφαλούς), αποφεύγοντας τις ανακολουθίες ανάμεσα στις αρχικές μας φιλοδοξίες και σε ό,τι τελικά πράγματι κατορθώνει να πραγματευτεί η εργασία μας.

Τα επιχειρήματα και οι απόψεις που εκθέτουμε σε μια επιστημονική εργασία παραμένουν "ανοιχτά" ως το τέλος. Διαβάζοντας, προσπαθούμε να κατανοήσουμε κριτικά το διάλογο που υπάρχει γύρω από το θέμα μας, σχηματίζοντας σιγά-σιγά τη δική μας άποψη. Δεν διαμορφώνουμε τις απαντήσεις μας πριν λάβουμε υπόψη όσο περισσότερα στοιχεία γίνεται και προπάντων δεν προσπαθούμε να "αποδείξουμε" προκαθορισμένες τοποθετήσεις ή να επιβεβαιώσουμε την άποψη που υποθέτουμε ότι θα ασπάζεται ο αξιολογητής της εργασίας.

Γράφοντας την εργασία φροντίζουμε να σημειώνουμε αμέσως τις παραπομπές μας ώστε να μην ξεχάσουμε κάποια στο τέλος, αλλά ούτε και να ψάχνουμε μετά, χάνοντας χρόνο.

Αρχίζουμε τη σύνταξη της εργασίας εγκαίρως και την τελειώνουμε λίγες μέρες πριν την παράδοση, ώστε να την αφήσουμε στην άκρη για λίγο και να μπορέσουμε να την ξαναδιαβάσουμε με ουδέτερο, αποστασιοποιημένο τρόπο, σαν να επρόκειτο για το κείμενο κάποιου άλλου.

ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ. Χαρτί (διαστάσεις): Α4. Κείμενο: Απαραίτητως δακτυλογραφημένο ή γραμμένο σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, ευθυγραμμισμένο δεξιά και αριστερά. Άνετο περιθώριο πάνω, κάτω, και κυρίως στο πλάι του κειμένου, ώστε να μπορεί ο αξιολογητής της εργασίας να προσθέτει διορθώσεις ή συμπληρώσεις. Γράμματα 12άρια.

Διπλό διάστημα ανάμεσα στις γραμμές. Θα έχουμε έτσι είκοσι έξι έως τριάντα σειρές και γύρω στις 280 λέξεις ανά σελίδα. Σελίδες αριθμημένες με διαδοχικούς αραβικούς αριθμούς.

Γλωσσική διατύπωση-ύφος

Ένα στοιχείο που καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το συγγραφικό μας ύφος είναι η επιλογή του *ως τι* και *προς ποιον* απευθυνόμαστε. Γενικώς, αποφεύγουμε την υπερβολική χρήση του α' ενικού προσώπου και εκφράσεις που υπογραμμίζουν την υποκειμενικότητα των κρίσεων που διατυπώνουμε (λ.χ. 'κατά την προσωπική μου γνώμη' ή 'η αίσθησή μου είναι ότι...'). Συχνά εξυπηρετεί περισσότερο μια αόριστη αναφορά, λ.χ. "θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι..." ή "θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι...", "ενδέχεται", κλπ.

Προσπαθούμε να είμαστε αναλυτικοί και να εξηγούμε με ακρίβεια, συντομία και σαφήνεια τους όρους που χρησιμοποιούμε. Δεν θεωρούμε δεδομένο ότι απευθυνόμαστε μόνο στον διδάσκοντα ή γενικότερα σε κάποιον που γνωρίζει σε βάθος το αντικείμενο της εργασίας μας (λ.χ., αν συζητώντας την ευρωπαϊκή λυρική ποίηση χρειάζεται να αναφερθούμε παρεμπιπτόντως στα "chansons de geste", επεξηγούμε στο κείμενό μας, ή καλύτερα σε υποσημείωση, πώς εννοούμε τον όρο).

Γράφουμε σύντομες προτάσεις και ελέγχουμε αν η στίξη μας βοηθά τον αναγνώστη στην κατανόηση, αποφεύγοντας τη ροή του προφορικού λόγου. Συμβουλευόμαστε εγχειρίδια γραμματικής και συντακτικού για τη χρήση των σημείων στίξης.

Προσπαθούμε να υιοθετήσουμε έναν μέσο δοκιμαϊκό λόγο, απλό, λιτό και αυστηρό, ανεξαρτήτως από το γεγονός ότι αντικείμενο του σχολιασμού μας είναι η λογοτεχνία και τα λογοτεχνικά κείμενα. Αποφεύγουμε τη χρήση εξεζητημένου, λυρικού ή λογοτεχνίζοντος ύφους και επίσης την κατάχρηση των πεζοκεφαλαίων όταν αναφερόμαστε σε αφηρημένες έννοιες (λ.χ. Έθνος, Έρωτας, Πνεύμα), των **bold** και των υπογραμμισμένων στοιχείων για λόγους έμφασης, καθώς και του θαυμαστικού, των αποσιωπητικών και των ρητορικών ερωτημάτων. Ακόμη, αποφεύγουμε τις μακροσκελείς περιόδους, τις κοινότοπες ή δημοσιογραφικές εκφράσεις, τις ωραιολογίες, τις εκδηλώσεις συναισθηματικής έξαρσης. Το λεπτό χιούμορ ή ένα εύστοχο πνευματώδες ευφυολόγημα δεν είναι πάντα ασύμβατα με ένα επιστημονικό κείμενο. Καλό είναι όμως να αποφεύγονται, ιδίως στις πρώτες εργασίες που γράφουμε, καθώς απαιτούν μεγάλη ικανότητα χειρισμού.

Προσέχουμε να αλλάζουμε παράγραφο, όταν ολοκληρώνεται ένα επιχείρημα, όταν περνάμε από μια έννοια σε άλλη ή αλλάζει το αντικείμενο αναφοράς. Από την άλλη πλευρά όμως, αποφεύγουμε τον κατακερματισμό σε πολλές ολιγοπερίοδες παραγράφους που διασπάζουν τη συνοχή του γραπτού μας. Η εναλλαγή των παραγράφων δηλώνεται ως εξής: είτε αφήνουμε ένα διάστημα σε εσοχή στην αρχή της παραγράφου, είτε αφήνουμε ένα κενό διάστημα έκτασης μιας ολόκληρης γραμμής χωρίς διάστημα σε εσοχή.

Στο κείμενό μας βάζουμε σε πλάγια στοιχεία (*italics*) ή υπογραμμισμένους τους τίτλους αυτοτελών έργων (βιβλίων) και σε εισαγωγικά τους τίτλους τμημάτων ενός έργου, ποιημάτων ή άρθρων (λ.χ. "ο Ντοστογιέφσκι στο *Έγκλημα και τιμωρία*..." ή "στη «Μπαλάντα των κρεμασμένων» ο Βιγιόν...").

Τεκμηρίωση

Όλες οι επιστημονικές εργασίες που δεν απορρέουν από την προσωπική εμπειρία βασίζονται σε δευτερεύουσες πηγές (σύγχρονες ή και προγενέστερες δημοσιεύσεις για το ίδιο ή για άλλα συναφή αντικείμενα). Οι πηγές αυτές δηλώνονται με τις υποσημειώσεις και τη βιβλιογραφία, μέσω των οποίων το κείμενο αποκτά εγκυρότητα. Η αξιοπιστία και η συνοχή του κειμένου μας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους τρόπους τεκμηρίωσης (παράθεση αποσπασμάτων

και βιβλιογραφική παραπομπή) που χρησιμοποιούμε. Στο ζήτημα αυτό οφείλουμε να είμαστε σχολαστικοί και να ακολουθούμε ένα συμβατικό σύστημα με συνέπεια.

Πρέπει να τονιστεί ότι η αναπαραγωγή (αντιγραφή) αυτούσιων αποσπασμάτων από τα βιβλία ή άρθρα που συμβουλευόμαστε, όταν δεν ομολογείται τεκμηριωμένα και σχολαστικά με χρήση εισαγωγικών και με τις ανάλογες παραπομπές, αποτελεί λογοκλοπή και επιφέρει σοβαρές κυρώσεις, ως και μηδενισμό της εργασίας. Το ίδιο ισχύει και για την απλή παράφραση (= απόδοση του νοήματος με δικά μας λόγια) επιχειρημάτων ή την παράθεση στοιχείων που έχουμε διαβάσει κάπου, όταν δεν ομολογείται σχολαστικά η πηγή από την οποία αντλούμε τα εν λόγω επιχειρήματα-στοιχεία.

Παραθέματα και παραφράσεις

Με τον όρο *παράθεμα* εννοούμε την κατά λέξη παρουσίαση μέσα στο κείμενό μας ενός αποσπάσματος από κείμενο άλλου συγγραφέα. Υπάρχουν δύο είδη παραθεμάτων: αυτά με τα οποία ασχολούμαστε ερμηνευτικά (συνήθως λογοτεχνικά παραθέματα) και αυτά που ενισχύουν την επιχειρηματολογία μας (συνήθως κριτικά ή θεωρητικά παραθέματα) και μπορούν να προταχθούν ή να έπονται των ισχυρισμών μας ανάλογα με τη δομή και τον ειρμό του λόγου. Σε κάθε περίπτωση επιλέγουμε κατά το δυνατόν χαρακτηριστικά παραθέματα και, αν είναι μακροσκελή (λ.χ. μία παράγραφος ή η στροφή ενός ποιήματος), αφήνουμε κενό το διάστιχο που μεσολαβεί ανάμεσα σ' αυτά και στο κείμενό μας, πριν και μετά. Ειδικά για τα ποιητικά αποσπάσματα συχνά προτιμούμε να αφήνουμε ένα διάστημα (1 Tab) σε εσοχή.

Τα παραθέματα από μελέτες-θεωρητικά κείμενα τίθενται πάντα εντός εισαγωγικών και πρέπει να είναι πιστά. Καταγράφουμε τις λέξεις και τη στίξη όπως ακριβώς εμφανίζονται στο τυπωμένο κείμενο. Αν παραλείψουμε ενδιάμεσα μέρος του κειμένου, το δηλώνουμε με την εισαγωγή αγκύλης και τριών αποσιωπητικών [...] που αντιστοιχούν στο τμήμα που παραλείψαμε. Αν όμως στο κείμενο που παραλείφθηκε υπήρχε τελεία και αλλαγή πρότασης, τότε τα αποσιωπητικά γίνονται τέσσερα [...] για να δηλώνουν και την αλλαγή αυτή. Τυχόν δικές μας παρεμβολές μέσα στο παράθεμα με σχόλιο, διευκρίνηση ή διασάφηση, πρέπει επίσης να εμφανίζονται μέσα σε αγκύλες [].

Γενικά, φροντίζουμε να είναι απολύτως σαφής η πατρότητα των γραφομένων, να φαίνεται δηλαδή, πότε πρόκειται για δικό μας λόγο και πότε για κατά λέξη παράθεση ή και για παράφραση από κείμενο που συμβουλευτήκαμε. Στη δεύτερη περίπτωση συνήθως επιλέγουμε διατυπώσεις, όπως: 'σύμφωνα με τον τάδε μελετητή' ή 'σύμφωνα με τους στίχους 10-14 του...' και στη συνέχεια παραφράζουμε.

Όταν χρησιμοποιούμε, είτε κατά λέξη και σε εισαγωγικά, είτε παραφρασμένο και δίχως εισαγωγικά, έστω και μικρό απόσπασμα από κάποιο άλλο κείμενο, παραπέμπουμε στο κείμενο αυτό με υποσημείωση, ο δείκτης της οποίας τοποθετείται σε σημείο που "κόβεται η αναπνοή": τελεία, κόμμα, παράγραφος.

Παραπομπές σε υποσημειώσεις

Προτιμούμε να τοποθετούμε σε υποσελίδιες σημειώσεις τις πηγές των παραθεμάτων ή παραφράσεών μας, ενισχυτικές βιβλιογραφικές παραπομπές για ένα θέμα που συζητάμε στο κείμενό μας, ένα ενισχυτικό παράθεμα που είναι μεν χρήσιμο, αλλά θα διασπούσε τη συνοχή του κειμένου μας, κρίσεις που συνδέονται χαλαρότερα ή πιο περιφερειακά με κάποιον ισχυρισμό μας, ή εξωτερικές /εσωτερικές παραπομπές (λ.χ.: Για μια εκτενέστερη παρουσίαση των σχέσεων μεταξύ αποδόμησης και ερμηνείας βλ. J. Hawthorn, *Ξεκλειδώνοντας το κείμενο: Μια εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1995, σσ.... ή: Για το ζήτημα του "ιδεόπλαστου έρωτα" στους τροβαδούρους βλ. παρακάτω στην εργασία μας, ενότητα «...», σ. ...).

Απαραίτητο είναι σε κάθε εργασία να τηρούμε ενιαία μορφή στις παραπομπές μας. Η απλούστερη επιλογή είναι η ακόλουθη. Κάνουμε εισαγωγή αριθμημένης υποσημείωσης και γράφουμε τον τίτλο του βιβλίου ή άρθρου ως εξής: Όνομα και επίθετο συγγραφέα (-έων) ή επιμελητή, *Τίτλος βιβλίου*, εκδοτικός οίκος, τόπος και χρονολογία έκδοσης, αριθμός σελίδας(-ων). Παράδειγμα:

¹ Κώστας Στεργιόπουλος, *Οι επιδράσεις στο έργο του Καρυωτάκη*, εκδ. Σοκόλη, Αθήνα 1972, σ. 43.

Αντίστοιχα, για άρθρα και μελέτες που προέρχονται από συλλογικούς ή σύμμικτους τόμους, γράφουμε: Όνομα και επίθετο συγγραφέα (-έων), "Τίτλος άρθρου", *Τίτλος βιβλίου*, εκδοτικός οίκος, τόπος και χρονολογία έκδοσης, αριθμός σελίδας(-ων). Παράδειγμα:

² Τέλλος Άγρας, «Ο Καρυωτάκης και οι Σάτιρες» (1938), στο: Κ.Γ. Καρυωτάκης, *Ποήματα και πεζά*, επιμ. Γ.Π. Σαββίδη, Ερμής, Αθήνα ¹1984, σσ. 52-79.

Για άρθρα που προέρχονται από περιοδικά γράφουμε: Όνομα και επίθετο συγγραφέα (-έων), "Τίτλος άρθρου", *Τίτλος περιοδικού*, Αριθμός τόμου (αν δηλώνεται) ή/και αριθμός τεύχους, τόπος και χρονολογία έκδοσης (σε παρένθεση), αριθμός σελίδας(-ων). Παράδειγμα:

³ Νάτια Χαραλαμπίδου, «Η ειρωνεία στις *Ακυβέρνητες Πολιτείες* του Στρατή Τσίρκα», *Διαβάζω*, τχ. 171, Αθήνα (15.7.1987), σ. ...

Τέλος, οι παραπομπές σε κείμενα που αντλούμε από το Διαδίκτυο περιέχουν το ονοματεπώνυμο του συγγραφέα, τον τίτλο του άρθρου ή βιβλίου, τα στοιχεία της έντυπης δημοσίευσής του (αν υπάρχουν), την ηλεκτρονική διεύθυνση της ιστοσελίδας και την ημερομηνία κατά την οποία την επισκεφτήκαμε και "κατεβάσαμε" το κείμενο. Παράδειγμα:

Γιώργος Ιωάννου, «Οι παραλογές μας και η ιστορία τους», στον τόμο: *Το Δημοτικό Τραγούδι. Παραλογές*, Επιμέλεια Γιώργος Ιωάννου, Ερμής, Αθήνα 1970, σσ. 7-8.

<http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/LOG_EIDI/balanta/BALLAD6.htm>,

16 Δεκεμβρίου 2002.

Μερικές ακόμα λεπτομέρειες για τις παραπομπές:

Όταν ένα έργο έχει αναφερθεί σε προηγούμενη σημείωση, αντί να επαναλάβουμε τα πλήρη στοιχεία του, γράφουμε μόνο το επώνυμο του συγγραφέα του, τα αρχικά *ό.π.* και τους αριθμούς σελίδων. Παράδειγμα:

⁹ Στεργιόπουλος, *ό.π.*, σ. 37.

Αν η προηγούμενη αναφορά του έργου βρίσκεται στην αμέσως προηγούμενη υποσημείωση, αρκεί να σημειώσουμε *Στο ίδιο*, ή *Ibid* και να προσθέσουμε δίπλα τον αριθμό σελίδας εάν αλλάζει.

Όταν παραπέμπουμε στα εγχειρίδια της Θ.Ε., μπορούμε, από τη δεύτερη παραπομπή, να χρησιμοποιούμε μόνο συντομογραφία του τίτλου. Παράδειγμα: *ΙΕΛ Α' (Ιστορία της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας, τ. Α')*, *ΑΙΚ (Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων)*, *ΑΚΚ (Ανθολόγιο Κριτικών Κειμένων)*. Στην περίπτωση αυτή ενημερώνουμε τον αναγνώστη, στο τέλος της πρώτης παραπομπής, ότι στο εξής θα χρησιμοποιούμε τη συντομογραφία αντί του τίτλου.

Αν το βιβλίο στο οποίο παραπέμπουμε είναι μεταφρασμένο από άλλη γλώσσα, ή αν πρόκειται για συλλογικό έργο, παραθέτουμε μετά τον τίτλο το όνομα του μεταφραστή ή του επιστημονικού επιμελητή.

Τα ονόματα των ξένων συγγραφέων δεν εξελληνίζονται στις βιβλιογραφικές παραπομπές.

Όταν οι συγγραφείς του έργου είναι δύο, γράφουμε το ονοματεπώνυμο του ενός και του άλλου— αν είναι περισσότεροι από δύο, γράφουμε μόνο το ονοματεπώνυμο του πρώτου και στη συνέχεια σημειώνουμε κ.ά. («και άλλοι»).

Αν η έκδοση στην οποία παραπέμπουμε δεν είναι η πρώτη, δηλώνουμε τον αριθμό της έκδοσης με μικρό εκθέτη πριν τη χρονολογία (π.χ. ³1989).

Ο τόπος έκδοσης γράφεται στα ελληνικά, εκτός αν η απόδοσή του στα ελληνικά συγγέεται με ελληνικό τοπωνύμιο ή δημιουργεί ερωτηματικά (π.Χ. Ithaca, Νέα Υόρκη).

Αν δεν αναγράφεται τόπος έκδοσης, σημειώνουμε: χ.τ. Αν δεν αναγράφεται χρόνος: χ.χ.

Αν χρειαστεί να παραπέμπουμε σε ξενόγλωσση μελέτη: Στους αγγλικούς τίτλους όλες οι λέξεις, εκτός από τα άρθρα και τις προθέσεις, αρχίζουν με κεφαλαίο· στους γερμανικούς τίτλους μόνον τα ουσιαστικά αρχίζουν με κεφαλαίο· στους γαλλικούς (ισπανικούς, ιταλικούς) και ελληνικούς τίτλους μόνον η πρώτη λέξη του τίτλου και τα κύρια ονόματα αρχίζουν με κεφαλαίο.

Πώς παραπέμπουμε στα Ανθολόγια

Παράδειγμα για το *Ανθολόγιο Κριτικών Κειμένων*:

Παναγιώτης Μουλλάς, «Οι μεταμορφώσεις του αφηγητή», στο *Ανθολόγιο Κριτικών Κειμένων*, επιμ. Πέρσα Αποστολή, ΕΑΠ, Πάτρα 2008, σσ. 37-40.

Την επόμενη φορά που θέλουμε να παραπέμπουμε στο ίδιο κείμενο αρκεί να γράψουμε:

- Παναγιώτης Μουλλάς, *ό.π.*, σ. 38.

Εκτός κι αν πρόκειται για την αμέσως επόμενη παραπομπή, οπότε γράφουμε απλά:

- Στο *ίδιο*, σ. 39.

Αν πρόκειται για την αμέσως επόμενη παραπομπή και την ίδια σελίδα, γράφουμε:

- Στο *ίδιο*.

Αντίστοιχα φτιάχνουμε τις παραπομπές για το *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων*.

Παράδειγμα:

Κρετιέν ντε Τρουά, «Το χτένι της Γκιούνιβερ», *Λάνσελοτ ο ιππότης*, μτφρ. Καλλιόπη Πατέρα, στο *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων*, επιμ. Αντιγόνη Βλαβιανού, ΕΑΠ, Πάτρα 2008, σσ. 17-21.

Την επόμενη φορά που θέλουμε να παραπέμπουμε στο ίδιο κείμενο αρκεί να γράψουμε:

- Κρετιέν ντε Τρουά, *ό.π.*, σ. 19

Εκτός κι αν πρόκειται για την αμέσως επόμενη παραπομπή οπότε γράφουμε απλά:

- Στο *ίδιο*, σ. 20.

Αν πρόκειται για την αμέσως επόμενη παραπομπή και την ίδια σελίδα, γράφουμε:

- Στο *ίδιο*.

Βιβλιογραφία

Παραθέτουμε οπωσδήποτε βιβλιογραφία στο τέλος της εργασίας μας, ακόμη κι αν πρόκειται μόνο για την υποχρεωτική βιβλιογραφία που μας δίνει η εκφώνηση. Τα στοιχεία είναι προτιμότερο να αντλούνται από τη σελίδα τίτλου (δηλ. την 3η ή 5η σελίδα του βιβλίου) και όχι από το εξώφυλλο. Παράδειγμα:

Βάρσος Γιώργος, *Ιστορία της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας. Από τον 6^ο έως τις αρχές του 18^{ου} αιώνα*, ΕΑΠ, Πάτρα ²2008.

Μουλλάς Παν., *Για τη μεταπολεμική μας πεζογραφία*, Στιγμή, Αθήνα 1989.

Benoit-Dusauroy A. & G. Fontaine (επιμ.), *Ευρωπαϊκά Γράμματα: Ιστορία της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας*, μτφρ. Α. Ζήρας κ.ά., τ. Α', Σοκόλης, Αθήνα 1999 (= *Lettres Européennes: Histoire de la Littérature Européenne*, 1992).